

FUNCȚIONALITATEA SISTEMULUI JURIDIC ȘI ÎNCERCĂRI DE VALORIFICARE A COMUNICĂRII

Elena Aramă, dr.hab., prof.univ., USPEE „C. Stere”
Valentina Coptileț, dr, conf.univ. , USPEE „Constantin Stere”

Abstract: The legal system of any modern state is based on legal communication made between subjects of private law, between them and the authorities, between authorities. Between the legislature and the judiciary, between it and the executive authorities, but also between authorities of the same branches of the same power there is a legal communication that can take different forms and means of expression. Thus courts (especially the Supreme Court) ruling by the opinions expressed in expicative, advisory opinions, the rules developed by them during the examination of cases is addressed primarily courts, but can also cause lawmakers to adopt new rules or repeal some old, outdated social realities. To a greater extent, this situation is characteristic especially for Constitutional Court judgments that are binding not onlyfor legislative but also for other branches of power. Legal Communication beyond the state's borders, in such a way as that can be exemplified by communication realized between the European Court of Human Rights and national, judicial, executive or legislative bodies, communication that aims to improve the legislative and law enforcement for the benefit of individuals and society.

Cuvinte-cheie: Sistem juridic, dialog, comunicare, discurs, argumentare, raționalitate.

Domeniul juridic reprezintă un sistem complex de relații sociale, reglementate de norme, relații, în care sunt implicați diverși agenți sociali, instituții, mecanisme, cărorora le revin procese de producere a normelor și a acțiunilor, dar și a procedurilor de elaborare, de realizare a dreptului.

Sistemul juridic este un compartiment al sistemului social, de aceea teoria sistemelor este utilizată și de savanții juriști. Autorul V.Zlătescu încă în 1995 își exprima regretul pentru faptul că știința juridică nu a făcut mai multe pentru a recepta principiile teoriei generale a sistemelor și a le adapta specificului său, deoarece “nevoia de sistem în drept este așa de mare, încât în afara acestei idei nu se poate legifera” [1]. Putem adăuga că nu se poate nici aplica dreptul, instituind un nivel suficient de control social. Utilizarea conceptului de sistem în drept are o importanță metodologică semnificativă și pentru că stă la baza metodei sistemic-structurale ce evidențiază interacțiunea reciprocă între elementele și relațiile aparținând domeniului juridic.

Nicio chestiune majoră privind realitatea juridică nu se poate aborda fără a recurge la ideea de sistem. Ideea de sistem și sistematizare caracterizează direct domeniul dreptului modern. În domeniul juridic există trei categorii esențiale ce se desemnează prin cuvântul sistem: sistemul juridic, sistemul legislativ și sistemul dreptului. Gh.Avornic definește ordinea legală sau de drept ca „organizare a vieții sociale bazată pe drept și legalitate, care reflectă situația calitativă reală a relațiilor sociale”, pe când sistemul juridic este definit ca „sistemul ce caracterizează întreaga realitate juridică a societății- sistemul dreptului, sistemul legislației, raporturile juridice, cultura și conștiința juridică etc.” [2].

Noțiunile de sistem juridic și ordine juridică foarte des (Kelsen, Santi Romano, Troper, Ost, Kerchove) au fost și sunt folosite ca sinonime.

În literatura juridică au fost expuse și opinii referitor la existența a două noțiuni, dar fără a le corela între ele (A.M.Vasiliev, V.M. Korelischih, V D.Perevalov). Constantin Stroe definește sistemul juridic ca fiind cea mai largă noțiune, ca realitate juridică, care conține dreptul (în

dubla ipostază ca drept obiectiv și subiectiv) - miezul realității juridice, dar și conștiința juridică, faptele juridice și ordinea de drept [3]. Ordinea de drept este constituită din ansamblul raporturilor juridice dintre oameni.

B. Negru, A.Negru tratează ordinea juridică ca acea modalitate a ordinii sociale care rezultă din realizarea practică a normelor juridice, sistemul juridic fiind conceput tot ca realitate juridică [4]. S.S.Alexeev consideră că sistemul juridic are o parte dinamică și una statică, cea dinamică incluzând dispozițiile individuale, raporturile, sancțiunile, iar în cea statică- dreptul, ideologia juridică, practica juridică [5].

Ordinea de drept este definită de acest autor ca fiind starea de organizare a raporturilor sociale ce exprimă realizarea practică reală a exigențelor legalității.

Sistemul juridic este o noțiune mai largă decât dreptul, dar, concomitent, S.S.Alexeev consideră că sistemul juridic este mai îngust decât realitatea juridică, viața juridică, în care încapă și ideologia nedominantă, toate formele conștiinței juridice și cele ce se opun sistemului juridic. [6].

Referitor la conceptul realității juridice există voci care consideră că acesta este echivalentul filosofic al conceptului juridic sistemul juridic, deosebirea fiind în aceea că sistemul juridic ca și concept s-a format prin aplicarea la domeniul juridic a metodei general științifice sistemic-funcționale, ceea ce o prezintă (realitatea juridică) ca ceva extern omului. În calitate de categorie filosofică ea s-a format pe baza reflecției filosofice și omul este figura principală, realitatea juridică este lumea dreptului în care omul trăiește, existența în drept este unul din modurile sale de existență. De aceea elemente structurale sunt nu instituțiile, ci lumea sensurilor [7]. Sistemul dreptului conține ideologia juridică, practica, dreptul, acte normativ-juridice și actele individuale, raporturile juridice, sancțiunile [8].

Sintetizând opiniile exprimate în literatura juridică, putem menționa că în cadrul sistemului juridic se evidențiază patru grupuri de elemente:

- 1) cultura, conștiința juridică;
- 2) crearea de norme juridice – ca proces cognitiv și de adoptare a actelor normative;

- 3) ansamblu de acte juridice;
- 4) modalități de realizare a actelor juridice.

Există și autori ce fac diferență între aceste două noțiuni, care se bazează pe faptul că noțiunea de ordine are un dublu sens: și de sistem, și de comandament (al normei). Astfel în opinia autorului francez A.-J. Arnaud ele sunt diferite, dar nu opuse.

1. Prima distincție constând în faptul că sistemul este caracterizat prin coerență, iar ordinea - prin unitate (ierarhică);

2. Ordinea juridică se asociază cu un mod de organizare voluntar, iar sistemul implică existența unui mod spontan, nu neapărat voit.

Ordinea normativă - mai largă ca sistemul normativ, pentru că vizează și ordinele statice și cele dinamice.

Autorul Leontin-Jean Constantinesco consideră că ordinea juridică reprezintă un complex de situații create prin realizarea prevederilor normelor dreptului în relațiile sociale și poate fi caracterizată după diverse criterii, inclusiv al forței juridice a izvoarelor dreptului ce reglementează relațiile sociale. Constantinesco susține ideea existenței unei structuri a ordinii juridice ce constă din nucleu alcătuit din elemente determinante și elemente fungibile (ce se consumă prin utilizare) după modelul atomului, unde în jurul nucleului se învârt electronii. Între elementele determinante și fungibile nu există deosebiri considerabile. Totuși, elementele determinante au în plus o semnificație ideologică și teleologică, ce se explică prin relația directă a acestor elemente cu sistemul de valori pe care orice ordine juridică este construit direct, conștient și chibzuit sau indirect, inconștient și accidental. Elementele determinante atribuie ordinii juridice individualitatea sa specifică, impunând structurile sale fundamentale, ele determină ordinea respectivă [9].

Elementele determinante compun nucleul central în jurul căruia se ordonează celelalte elemente - cele fungibile, care sunt numeroase și al căror rol este mai mult tehnic, decât teleologic. De aceea rolul elementelor fungibile este mai redus, pentru că ele doar completează profilul ordinii juridice fără a-l determina. Modificarea sau înlocuirea elementelor fungibile nu schimbă structurile fundamentale, lasă intactă morfologia originară și specifică a ordinii juridice ce le conține. Importanța este, în principiu, limitată la norma, instituția juridică respectivă, consideră J.-L. Constantinesco, căci influența lor nu se răsfrânge în nici un fel asupra ansamblului ordinii juridice.

Pornind de la aceste constatări, putem structura problema ordinii juridice pe trei paliere relevante:

necesitatea respectării normelor de către toți - persoane fizice, persoane juridice, autorități;

necesitatea existenței unor mijloace de constrângere și de control social prin intermediul cărora să fie aprobate / dezaprobat comportamentele subiecților;

necesitatea socializării și integrării sociale a indivizilor.

Astfel se evidențiază faptul că elementele ordinii juridice sunt cele ce rezultă în temei din comunicarea subiecților dreptului (numiți și agenți sau participanți la comunicare).

Termenul de comunicare juridică implică contextul sistemului social în genere și a celui juridic, în particu-

lar, căci este vorba de relații umane, relații sociale, ce exprimă conduite, acțiuni, subiecți (agenți), iar aceste relații se derulează prin intermediul unui sistem de reguli (norme), având și un sistem de simboluri acceptate de toți participanții la comunicare. Participanții la comunicare (individual sau asociați) au roluri diferite ce pot viza schimbul, transmiterea, întrecerea, cunoașterea. Comunicarea juridică poate fi rezultatul unor situații conflictuale - reținerea suspectilor, efectuarea unei percheziții - sau neconflictuale - încheierea unui contract în fața notarului sau redactarea unui testament, comun fiind scopul urmărit de a produce efecte juridice în finalitatea triumfului dreptății.

Comunicarea juridică se realizează nu numai între subiecții de drept privat sau între aceștia și autoritățile competente, dar și între autorități. Între legiuitor și autoritatea judecătorească, între aceasta și autoritățile executive, dar și între autoritățile din cadrul aceleiași ramuri a puterii de stat are loc o comunicare juridică care poate îmbrăca diverse forme și modalități de exprimare. Astfel de exemplu, instanțele judiciare (în special instanța supremă) prin intermediul opiniilor exprimate în avize, a regulilor elaborate de ele în timpul examinării cazurilor, când se concretizează și interpretează normele legilor, ori a generalizării practicii judiciare pot determina legiuitorul să adopte norme noi sau să abroge unele vechi, depășite de realitățile sociale. Într-o măsură și mai mare această situație este valabilă în cazul Curții Constituționale, hotărârile căreia sunt obligatorii nu numai pentru puterea legislativă, dar și pentru celelalte ramuri ale puterii. Comunicarea juridică depășește și frontiera statului, astfel încât comunicarea între Curtea Europeană a Drepturilor Omului și organele naționale, judiciare sau legislative, are menirea de a ameliora cadrul legislativ, dar și cel de aplicare a dreptului în beneficiul persoanelor și al societății.

Un autor din Federația Rusă, A.B.Vengherov, a exprimat opinia că dreptul nu este compus din normele înscrise în legi, că „dreptul viu” este compus din acele decizii judecătorești prin care justițiabilii primesc răspuns la pretențiile lor, li se face dreptate [10], reiese astfel că pentru „dreptul viu” comunicarea este esențială.

Participanții la comunicare au motive, intenții, în conformitate cu care acționează, se orientează la conduita altora. Ei sunt formal egali, trebuie să aibă acces egal la mecanismele și instituțiile juridice, folosesc limbaj specific, accesibil înțelegerii.

Și pentru autorul A.V.Poleacov categoria fundamentală pentru domeniul juridic este „comunicarea”, care are mai multe sensuri. În sensul cel mai larg presupune procesul de interacțiune a subiecților sociali, transmiterea reciprocă a informației, interpretarea, înțelegerea ei și rezultatul acestui proces - crearea unui mediu social, ce posedă caracteristicile sale normative. De aceea, conchide Poleacov, dreptul se află numai acolo, unde cele spuse pot fi înțelese de alții, iar definiția dreptului este: „Ordinea comunicativă a relațiilor, bazate pe norme social recunoscute și obligatorii, participanții la relații interacționează prin intermediul realizării drepturilor și obligațiilor sale” [11].

Elementele normative sunt producătoare de ordine în relațiile sociale, cărora le imprimă caracter de stabilitate,

iar pentru comunicarea eficientă este nevoie nu doar de transmiterea informației, ci de înțelegerea ei, cea ce se obține prin dialog.

Comunicarea juridică în arsenalul său are și contactul nemijlocit cu auditoriul (în contextul mai larg al acțiunii sociale), cerințe de raționalitate și rigoare logică față de judecățile (raționamentele) judiciare ce fundamentează și susțin textul însuși al discursului cognitiv în știința dreptului/ despre drept [12], dar și în practica aplicării acestuia. Actualmente se pune problema de a revizui concepția dreptului și a persoanei în drept, unii autori arătând că pentru aceasta este necesar decesul „subiectului de drept”, adică a omului considerat exterior normelor de drept, pentru care dreptul era doar norme, dominate de logică, și nașterea „omului juridic nou”, care în conținutul comunicării juridice include nu numai raționalitate, dar și sentimente, percepții, credințe, cu atât mai mult cu cât în secolul XXI acesta este omul Internet-ului, practicilor virtuale, revoluțiilor „gender”, ingineriei genetice [13].

Modelul comunicațional al lui Habermas caracterizează acțiunea comunicațională ca acord stabilit în mod rațional între participanți. El trebuie căutat în același timp în discursurile lor ce favorizează argumentarea și în raporturile actorilor sociali cu „lumile trăite”.

Prin tradiție, argumentarea a fost considerată totalitatea mijloacelor pe care le folosim pentru a ne fundamenta opiniile și pentru a le împărtăși altora. În prezent atestăm o revigorare a interesului pentru felul în care oamenii se pot folosi de argumentare. Tradiția europeană este interesată de modul în care utilizăm argumentarea în activitățile cotidiene. De pe aceste poziții argumentarea este o manieră de rezolvare constructivă, prin colaborare, a dezacordurilor, prin interacțiuni verbale menite să pună capăt unui conflict de opinii. Argumentarea este în același timp parte componentă și instrument al comunicării juridice, dar și mijlocul folosit de diferiți indivizi, grupuri de cetățeni și oameni de știință pentru a ajunge la cunoaștere [14]. Putem defini teoria argumentării ca un studiu al tehnicilor discursive ale raționamentului practic.

Habermas definește discursul ca fiind o discuție ce se caracterizează prin următoarele atribute:

- folosește argumente;
- se referă la stări de fapt;
- are ca scop înțelegerea reciprocă [15].

Argumentarea se forțează să arate că tezele pe care le combate, duc la o incompatibilitate, ce seamănă cu o contradicție ce constă în 2 aserții între care trebuie de ales. Tezele incompatibile nu sunt pentru rațiuni pur formale aserții contradictorii. Efortul de a le prezenta ca fiind conforme rațiunii sau logicii, adică fiind necesare, incompatibilitatea depinde de natura lucrurilor, sau de o decizie umană. Pentru a se susține argumentarea trebuie să se arate că este vorba nu de contradicție, ci de incompatibilitate. Cazul în care incompatibilitatea depinde de o decizie personală ce pare mai îndepărtată de cea a contradicției formale pentru că în loc să se impună, ea se pune și se poate spera că o decizie nouă o va elimina.

Ch.Perelman, șeful școlii de la Bruxelles, în voluminosul său „Traite de l argumentation” propune procedee ce permit de a evita incompatibilitatea, care, în linii ge-

nerale, înseamnă că trebuie sacrificată o regulă, o valoare, sau a renunța la ambele [16]. Incompatibilitățile nu sunt pur formale, ele există cu privire la unele situații, și pot fi observate două atitudini ce se adoptă în tratarea acestor probleme pe care le pune această confruntare între regulă și situații.

Logică – se preocupă în avans de a rezolva toate problemele în toate situațiile posibile, este practică de savanți.

Practică – a omului practic, ce rezolvă problemele în măsura în care se prezintă., nu vrea să se angajeze mai mult decât este necesar. Atitudinea judecătorului care, știind că fiecare decizie a sa devine precedent, caută a limita întinderea sa, să nu depășească așteptările în ceea ce privește deciziile sale.

Între aceste două se prefigurează una intermediară, numită de Ch. Perelman **diplomatică**, la ea se recurge în situația în care nu se dorește a se pune în opoziție cu o regulă, conflictul născut de incompatibilitatea între două reguli putând să se rezolve, dacă unei situații particulare se aplică procedee inventate pentru ca incompatibilitatea să dispară. Exemplul adus de Perelman vizează cultura japonezilor ce nu-și pot primi oaspeții decât în haine decente, dacă pe un japonez îl surprinde un vizitator neașteptat în haine de câmp, vizitatorul se prefacă că nu-l vede până când gazda nu se schimbă. Acest exemplu, deși nu raportează o situație juridică, este relevant pentru domeniul juridic, căci este vorba de o ficțiune, iar ficțiunile în drept sunt instrumente necesare.

Incompatibilitatea diferă de contradicție prin aceea că ea există doar în funcție de circumstanțe - ca 2 reguli să intre în conflict ce impune o alegere trebuie să fie aplicate simultan la aceeași situație.

În cadrul comunicării juridice există tehnici ce permit prezentarea tezelor că fiind compatibile sau invers.

Două propoziții sunt contradictorii, dacă una este negarea celeilalte și ambele se aplică la aceeași situație. A arăta incompatibilitatea înseamnă a arăta existența circumstanțelor ce fac inevitabilă opțiunea între cele 2 teze.

Două propoziții nu sunt incompatibile prin ele însele, ele pot deveni în urma determinării unor noțiuni în raport cu anumite împrejurări, iar tehnicile ce permit a restabili compatibilitatea sunt cele mai importante în argumentare.

Pentru a afirma incompatibilitatea trebuie să se pună accent pe punctul unde ele pot mai ușor să se traducă ca o afirmare sau negare. Punerea în opoziție a tezelor depinde de condițiile de aplicare a lor.

Două teze devin compatibile, dacă diviziunea în timp sau obiect permit de a evita conflictul [17]. Două afirmații ale aceleiași persoane, emise în diferite perioade pot fi incompatibile, dacă toate enunțurile persoanei se privesc ca formând un sistem. Același lucru se poate afirma și despre enunțurile membrilor unui grup, dacă sunt priviți ca un sistem.

Comunicarea juridică este reușită atunci când, folosind modelele respective de argumentare, se fundamentează pe egalitatea participanților la comunicare, pe libertatea lor, înțeleasă ca responsabilitate pentru acțiunile sale. Pentru a atinge obiectivul instaurării dreptății, sistemul juridic are numeroase posibilități, mecanisme și modalități de reali-

zare, dreptatea, fiind definită încă de antici și ca virtutea omului de a-l avea în grijă pe celălalt și cu cât omul este situat mai sus în ierarhia socială, cu atât grija față de celălalt trebuie să fie mai mare. Jurisprudența să caute Binele sub forma lui „a fi împreună cu ceilalți”[18] și în aceste condiții comunicarea, dialogul sunt vitale.

Referințe:

- [1] Victor Zlătescu, *Introducere în legistica formală*, București: ed. Rompit, 1995, p.11.
- [2] Gheorghe Avornic, *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*, vol.1. Chișinău, 2009, p. 330, 476.
- [3] Constantin Stroe, *Compendiu de filosofia dreptului*. București: Lumina Lex, 1999, p.78
- [4] B. Negru, A.Negru, *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons offices, 2009, p.484.
- [5] С. С. Алексеев, *Общая теория права*. Москва: Юридическая литература, 2008, p.66.
- [6] Ibidem, p.68.
- [7] Максимов С. И. *Мировоззренческо-методологические подходы к осмыслению права // Российский ежегодник теории права*. № 1. 2008 / Под ред. д-ра юрид. наук А. В. Полякова. – СПб.: ООО «Университетский издательский консорциум “Юридическая книга»», 2009, с. 45
- [8] S.S. Alexeev, 2008, p.65-68
- [9] Leontin-Jean Constantinesco, *Tratat de drept comparat. Introducere în Dreptul comparat*. București: All Beck, 1997, p. 231-237.
- [10] А. Б. Венгеров. *Теория государства и права*. М., *Новый юрист*, 1998, с. 422. Sintagma “dreptul viu” nu este una nouă. Mai mult de un secol în urmă acest termen a fost folosit de savantul austriac E.Erlich.
- [11]Поляков А. В. *Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода*. Курс лекций. СПб., 2004. С. 233.
- [12] Cristina-Maria Boldurean, *Drept și raționalitate*. București: С.Н. Beck, 2007, p.131
- [13] В.И.Павлов. „Смерть” субъекта права или к вопросу о необходимости разработки новой концепции „правового человека” // <http://synergia-isa.ru/wp-content/uploads/2010/05/pavlov-fuko.pdf>
- [14] Elena Aramă, Rodica Ciobanu, *Metodologia dreptului (sinteze pentru seminar)*. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 119-121.
- [15] Cristina-Maria Boldurean, *Drept și raționalitate*, p.197.
- [16] Ch.Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. *Traite de l'argumentation. La nouvelle rethorique*. Bruxelles: Editions de l'Universite de Bruxelles, 1976, p.265.
- [17] Ibidem, p.270-271.
- [18] Gh.Dănișor „Filosofia dreptului și jurisprudența” // *Reflecții academice*, vol.I, nr.1. București, 2012, p.14.